

תאריך עדכון: 22.7.21

חופש העיתונות בשגרה ובחירום: אתגרי העידן הדיגיטלי

The Freedom of the Press during Routine and Emergencies

71-047-01

מרצה: פרופ' מוטי נייגר

קורס בחירה סמסטריאלי לסטודנטים בתואר השני בתקשורת, תשפ"א

אתר הקורס במודל: <https://lemida.biu.ac.il/course/view.php?id=58935>

שעת קבלה: יום ג', 14:00-13:00, בתיאום מראש או בזום

מיקום: בזום או בנין לאוטרמן (109), בית הספר לתקשורת, חדר 15

דואר אלקטרוני: motti.neiger@biu.ac.il

תיאור תוכן הקורס:

חופש העיתונות וחופש הביטוי הם נשמת אפה של החברה הדמוקרטית, כתנאי יסוד לקיומה ולפעולתה. בעידן הדיגיטלי נראה שגדל חופש הביטוי אך במקביל עולים אתגרים חדשים, הנובעים מהצפה במידע. בקורס נעקוב אחר התפתחות יחסי הכוח בין התקשורת לשחקנים אחרים במגרש הפוליטי-משפטי-כלכלי, ונעמוד על השאלות החדשות שצצות בהקשר זה לנוכח העידן הדיגיטלי.

מטרות הקורס, תוצרים אקדמיים, כלים ויכולות שיעמדו לרשות הסטודנטים בסוף הקורס:

- להכיר את המודלים השונים ליחסי גומלין בין התקשורת לבין מוסדות אחרים בחברה (בעיקר מול המוסד הפוליטי, הלחצים הכלכליים והמוסד המשפטי)
- לתאר את התפתחות ערכי חופש הביטוי וחופש העיתונות בעולם ובישראל, תוך הכרות עם התהליכים שעיבבו אותו לאורך השנים ואת החוקים והפסיקות שהגדירו אותו;
- לבחון את חופש הביטוי וחופש העיתונות מול ערכים חברתיים אחרים (ערכי בטחון, זכויות הפרט), והאתגרים העולים מהעידן הדיגיטלי.
- להצביע על אתגרי שוק התקשורת תוך בחינת סוגיות עכשוויות כמו תביעות השתקה, אמון הציבור ("Fake News"), אתיקה בתוכניות מציאות, עיתונאים ברשתות חברתיות ועוד.
- לחבר את תכני השיעור לשאלות עקרוניות העולות מן האקטואליה והנוגעות בשאלות של מערבות השלטון באמצעי התקשורת, לחצים כלכליים ומדיניות תקשורת בישראל.

הוראה טכנולוגית

הקורס יילמד באופן המשלב שיעורים מוקלטים והרצאות פרונטליות. בכל שבוע, מספר ימים לפני מועד המפגש הקבוע שלנו ישלחו אליכם מספר שיעורים מוקלטים (שאורכם המצטבר כ-45 דקות לערך), בהם תתבקשו לצפות לפני השיעור ותשאלו בהם שאלה מנחה אחת, עליה תגיבו בקצרה בפלטפורמת [menti.io](https://www.menti.io). השיעור הפרונטלי יתקיים בכיתה (45 דקות לערך) ויעסוק בהסבר ומענה לשאלות, הדגמה ודיון במקרים בהתאם לנושא השיעור.

חובות הסטודנטים ומרכיבי הציין:

- א. נוכחות ב-80% מהשיעורים היא תנאי לקבלת ציון.
- ב. פעילות בפלטפורמת דיונים (25% מהציין הסופי).
- ג. 3 עבודות קצרות (2-3 עמודים כל-אחת) לאורך הסמסטר (75% מהציין הסופי).

מהלך השיעורים:

השיעורים יפתחו בדיון של רבע שעה הקושר בין חופש העיתונות וחופש הביטוי לאירועי האקטואליה בהובלת המרצה ואחד מהסטודנטים, מצגת הקורס (יעלו לאתר הקורס לפני השיעור) יסקרו את הנושא שבכותרת השיעור ויציגו מספר שאלות מרכזיות עליהן נענה בדיון המשותף הן בהקשר היסטורי והן בהתייחס לטכנולוגיות עכשוויות.

מבנה הקורס

נושא 1: מבוא – חופש העיתונות בעידן הרשתות: בין לחצים פוליטיים וכלכליים

חובה:

הכרות עם המדדים הבאים:

- [מדד חופש העיתונות של ארגון עיתונאים ללא גבולות](#) (RSF, Reporters Sans Frontieres)
- [מדד חופש העיתונות](#) של ארגון "Freedom House".
- [מדד הדמוקרטיה הישראלית](#) [באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה]

רשות:

שוורץ אלטשולר, ת. (2015). [סוגיות בחופש העיתונות](#), בתוך: רפי מן ואזי לב-און (עורכים) דוח שנתי: התקשורת בישראל – סדרי יום, שימושים ומגמות (אריאל: המכון לחקר מדיה חדשים חברה ופוליטיקה, אוניברסיטת אריאל בשומרון).

- צבי רייך ויגאל גודלר (2016), [הספקן בחדר החדשות](#). ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- McNair, B. (2018). Fake news: Falsehood, fabrication and fantasy in journalism. New York: Routledge. Read chapter 1: #Fakenews.
- Allcott, H. and Gentzkow, M. (2017). [Social Media and Fake News in the 2016 Election](#), Journal of Economic Perspectives, 31(2): 211–236.

נושא 2: חופש העיתונות במבט היסטורי: מגוטנברג לצוקרברג - האם יכול השלטון לטכנולוגיה?

חובה:

- אליאב-פלדון, מ. (2000). [מהפכת הדפוס](#). ירושלים: אוניברסיטה משודרת, משרד הבטחון. הפרקים: "צנזורה" (עמ' 91-99) ו"האדם הקורא, האדם הפוליטי" (עמ' 121-130).
- שוורץ אלטשולר, ת ולוריא ג. (2016). [הגנה על סודות ביטחוניים בעולם דיגיטלי](#). ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

נושא 3: חופש העיתונות כיחסי כוח: מוסד התקשורת מול המוסד הפוליטי - מי בולם ומי מאזן?

חובה:

- מקוויל, ד. (2014). [מבוא לתקשורת המונים](#). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. הפרק: "תיאוריה נורמטיבית של תקשורת וחברה" (עמ' 184-215).
- התיקון הראשון לחוקה האמריקאית [[Annotated Constitution – Cornell U Law School](#)]
- מגילת זכויות האדם של האו"ם [[ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם](#)]

נושא 4: חופש העיתונות כמהות ערכית וכתשתית משפטית

חובה:

- נגבי, מ. (2011). [חופש העיתונאי וחופש העיתונות בישראל](#). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. פרק ראשון: "התשתית הערכית והחוקתית" (עמ' 13-45).
- ברק, א. (1991) [חופש הביטוי ומגבלותיו](#). מבחר כתבים, כרך א', 509-529.

- בג"צ 73/53 חברת "קול העם" ואח' נ. שר הפנים, פ"ד ז' 871 [עיקרי הפסיקה וקישור להורדת פסק הדין המלא, מאתר העין השביעית.](#)
רשות:
- מקוויל, ד. (2014). **מבוא לתקשורת המונים**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. המבנה והביצועים של מוסד התקשורת: עקרונות ואחריות-דיווח (עמ' 219-248).
תקנות, דיוני בתי משפט ופסקי דין:
• תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945.

נושא 5 (שני שיעורים): חופש העיתונות מול ערכי הביטחון: צנזורה צבאית וסודיות

חובה:

- סימה וקנין גיל, [הצנזורה בישראל](#) – התאמת דגם הצנזורה והתשתית החוקית לנורמה הנוהגת בישראל. *משפט וצבא* 21 (א), 69 – 156, 2015.
- צו שעת חירום ([רשימת הנושאים הטעונים ביקורת מוקדמת של הצנזורה](#)).

רשות:

- אורן פרסיקו, הצנזורה הצבאית החלה במהלך לניטור מוקדם של פרסומים בעמודי פייסבוק נבחרים: [שליטה באמצעות מניעה](#), העין השביעית, 2016.
- לימור, י. ונוסק, ה. (2011). צנזורה צבאית בישראל: תמונת מצב - 2011. בתוך: ה. זביידה וד. מקלברג (עורכים). **מחקרים בפוליטיקה ישראלית**, כרך ד' (עמ' 223-254). תל-אביב: האגודה הישראלית למדע המדינה.

- בג"צ 234/84 "חדשות" ואח' נ. שר הביטחון ואח', פ"ד ל"ח (2) 477 [עיקרי הפסיקה וקישור להורדת פסק הדין המלא, מאתר העין השביעית.](#)

- בג"צ 680/88 שניצר ואח' נ. הצנזור הצבאי הראשי ואח', פ"ד מ"ב (4) 617 [עיקרי הפסיקה וקישור להורדת פסק הדין המלא, מאתר העין השביעית.](#)

נושא 6 (שני שיעורים): חופש העיתונות ותקונות האתיקה העיתונאית

חובה

- [קוד האתיקה](#) של "כאן" תאגיד השידור הישראלי
- [תקנון האתיקה המקצועית](#) של מועצת העיתונות בישראל.
- [הקוד האתי](#) של גלי צה"ל
- [הקוד האתי](#) של גלובס
- קוד נקדי

נושא 7 (שני שיעורים): חופש העיתונות וחופש הבעת דעות – למי שייכים המיקרופון והמצלמה?

חובה:

- נייגר, מ. (2015). ממשטרים סדר יום: מבט מתוך ועדת האתיקה על הבעת דעה ואיזון בשידור הציבורי. בתוך: נ. אליאס, ג. נמרוד, צ. רייך וע. שכטר (עורכים). [מעברים בתקשורת: לכבוד דן כספי ופועלו](#) (עמ' 294-316). תל-אביב: צבעונים.

רשות

- [מסמך נקדי](#) – תקנון האתיקה של רשות השידור

נושא 8: על מה צריך להקפיד בפרקטיקה העיתונאית? חובת הדיווח המהימן והאמין וחובת קבלת

התגובה, יחסי עיתונאי-מקור, חסיון מקורות, תביעות השתקה (SLAPP)

חובה:

- נגבי, מ. (2011). **חופש העיתונאי וחופש העיתונות בישראל**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. פרק שישי: "סודיות הממשל והמינהל" (עמ' 139-157).

- ירוסלבסקי-קרני, ש. ושורף-אלטשולר, ת. (2015), [הסדרת החיסיון העיתונאי](#), י-ם: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- ב"ש 368/86 298/86 בן ציון ציטרין ואח' נ. בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין במחוז תל אביב ואח', פ"ד מ"א (2) 337. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית](#)

רשות

- טל, ש. (2015). אימת הדיבה: מפת התמריצים להגשת תביעות SLAPP בישראל, משפטים, מה/2.
- אמיר בשה ומוון סבוראי [המשטרה נגד החיסיון העיתונאי: מה האינטרס של הציבור?](#) שיחה מקומית (2016).
- שירן ירוסלבסקי קרני, ותהילה שורף אלטשולר [הסדרת החיסיון העיתונאי](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015.

נושא 9: ערכים מתנגשים: לשון הרע והזכות לפרטיות מול חופש הביטוי וחופש המידע

- [חוק איסור לשון הרע, התשכ"ה - 1965.](#)
- על ההבדל בין לייק לבין שיתוף (2019): ע"א 35757-10-16 נדיילי תקשורת בע"מ נ' שאול ואח' ד"נ 9/77 חברת החשמל לישראל בע"מ נ. הוצאת עיתון הארץ בע"מ, פ"ד ל"ב (3) 337. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית.](#)
- דנ"א 2121/12 פלוני נ. ד"ר אילנה דיין-אורבך. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית.](#)
- דנ"א 7325/95 ידיעות אחרונות בע"מ נ. יוסף קראוס ואח', פ"ד נ"ב (3) 1. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית.](#)
- ע"א 323/98 אריאל שרון נ. עוזי בנזימן ואח'. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית.](#)
- ע"א 8345/08 עו"ד עופר בן נתן ואח' נ. מוחמד בכרי, [פסק הדין מאתר בתי המשפט.](#) מניעה מוקדמת של פרסום לשון הרע
- ע"א 214/89 אריה אבנרי נ. אברהם שפירא, פ"ד מ"ג (3) 840, [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית.](#) דוקודרמה ולשון הרע
- ע"פ 11793/05 חברת החדשות הישראלית בע"מ נ. מדינת ישראל ואח'. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית.](#)
- ע"א 8954/11 פלוני נ. פלונית. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית.](#)

נושא 9: הגבלת חופש הביטוי בדין הפלילי

פגיעה ברגשות:

- פגיעה ברגשי דת – [חוק העונשין](#) סעיף 173.
- פרסומי תועבה – [חוק העונשין](#) סעיפים 214, 214א, 214ב.
- בג"צ 4804/94 חברת [סטיישן פילם](#) בע"מ נ. המועצה לביקורת סרטים ומחזות, פ"ד נ(5) 661. עיקרי הפסיקה מוויקיפדיה.
- בג"צ 316/03 מוחמד בכרי ואח' נ. המועצה לביקורת סרטים ומחזות, פ"ד נ"ח(1) 249. [עיקרי הפסיקה וקישור להודעת פסק הדין המלא מאתר העין השביעית.](#)
- הסתה לגזענות, לאלימות ולטרור:
  - [חוק העונשין סעיפים 144א-144ד](#)
  - [חוק המאבק בטרור](#) סעיף 9.
  - [חוק איסור אלימות בספורט](#) סעיפים 15, 17.
  - [חוק איסור הכחשת השואה](#)
- הסתה לגזענות:
  - בג"צ 399/85 כהנא ואח' נ. הוועד המנהל של רשות השידור ואח', פ"ד מ"א (3) 255. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית.](#)
  - ע"פ 2831/95 [אלבה](#) נ. מדינת ישראל, פ"ד נ(5) 221. עיקרי הפסיקה מוויקיפדיה.
  - דנ"פ 8613/96 [ג'בארין נ. מדינת ישראל](#), פ"ד נ"ד (5) 193. פסק הדין מאתר בתי המשפט.

הסטה לאלימות:

- דנ"פ 1789/98 מדינת ישראל נ. בנימין כהנא, פ"ד נ"ד (5) 145 [עיקרי הפסיקה וקישור להורדת פסק הדין המלא מאתר העין השביעית](#).
פגיעה בסדרי המשטר והחברה:
- [חוק העונשין](#) פרק ח' פגיעות בסדרי המשטר והחברה: סימן א' המרדה (סעיפים 133 – 139).
סיקור עניינים הנוגעים לקטינים
- [חוק בתי המשפט](#) סעיפים 68-70
- [חוק הנוער \(טיפול והשגחה\)](#), תש"ך – 1960, סעיפים 24, 24א', 24ב'
- [חוק הנוער \(שפיטה, ענישה ודרכי טיפול\)](#), תשל"א – 1971, סעיף 9
- [חוק לתיקון דיני הראיות \(הגנת ילדים\)](#), תשט"ו – 1955, סעיף 6
סיקור משפטים
- סיקור הליכי משפט [[חוק בתי המשפט](#) סעיפים 68-70]
- איסור זילות בתי משפט [[חוק העונשין](#), סעיף 255],
- סובידיציה [[חוק בתי המשפט](#) סעיף 71];

סיכום - חופש העיתונות בעידן הרשתות

לשון הרע והרשת:

- רע"א 4447/07 רמי מור נ. ברק איטיסי [1995] החברה לשירותי בזק בינלאומיים בע"מ. [עיקרי הפסיקה מאתר העין השביעית](#).
- רע"א 1700/10 [אבי חוסי דוביצקי נ. ליאב שפירא](#) פסק הדין מאתר בתי המשפט.
- הסיכום מתוך הספר:

Ananny, M. (2018). **Networked Press Freedom: Creating Infrastructures for a Public Right to Hear**. Cambridge, MA: MIT Press.